
ÖRNEK MASAL ÇÖZÜMLEMESİ İLE HALK VE SANATSAL MASAL ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

DOÇ. DR. CEMİLE AKYILDIZ ERCAN *

Öz

Masallar hayal gücümüzü besler ve bizleri içinde olağanüstü olayların geçtiği farklı dünyalara götürür. Özellikle masal denilince ilk aklımıza Jacob ve Wilhelm Grimm Kardeşler'in masalları gelir. Grimm kardeşler köy köy, kasaba kasaba dolaşarak kendilerine anlatılan masalları derleyerek 1812 yılında *Çocuk ve Ev Masalları* adı altında yayınlamışlardır. Diğer bir masalcı ise yine Grimm Kardeşler gibi tanınan Danimarkalı yazar Hans Christian Andersen'dir. Grimm Kardeşlerin derlediği masallar nesilden nesile aktarılmış olan anonim masallardır ve Andersen'in masalları ise yazarın hayal dünyasından beslenerek kaleme alınan masallardır. Andersen tarafından yazılan masallar sanatsal masal, Grimm Kardeşler'in masalları ise halk masalları kategorisine girer. Bir yazar tarafından kaleme alınması halk ve sanatsal masallardaki en belirgin özelliktir. Çalışmamızda halk masalı ve sanatsal masal arasındaki farklılıkları birer masal çözümlemesi ile ortaya koymaya çalışacağız. Masal okuyucularının en sevdiği *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* ile *Kibritçi Kız* masalından yola çıkarak farklılıklara değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: Grimm Kardeşler, Hans Christian Andersen, Halk Masalı, Sanatsal Masal, Pamuk Prenses, Kibritçi Kız.

---

* DOÇ. DR. CEMİLE AKYILDIZ ERCAN, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Atatürk University, Faculty of Letters, Department of German Language and Literature, Email: yildizercan@atauni.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3395-9651>. (Makale Geliş Tarihi: 14.11.2019 / Kabul Tarihi: 06.01.2020)

ABSTRACT

Fairy tales feed our power of imagination and take us to different worlds where extraordinary events happen. It is the fairy tales of Grimm Brothers that first come to our minds as far as fairy tales are concerned. Grimm Brothers visited various villages and towns, compiled the fairy tales told to them by residents of these villages and towns, and finally published them under the title of *Children's and Household Tales* in 1812. Another writer of fairy tales is the Danish writer Hans Christian Andersen. What was compiled by Grimm Brothers are anonymous tales transferred from one generation to another while Andersen's tales are fed by the imaginative power of the author. Fairy tales written by Andersen are artistic tales while Grimm Brothers' tales belong to folkloric tales. The most obvious aspect of both folkloric fairy tales and artistic fairy tales is that they are penned by an author. This study is intended to demonstrate the differences between a folkloric fairy tale and artistic fairy tale through analyses of two fairy tales, one exemplifying the folkloric fairy tales and the other exemplifying artistic fairy tales. *Snow White and Seven Dwarfs* and *The Little Match Girl*, both of which remain to be most-liked examples of fairy tales, will be analysed to demonstrate the differences between two types

Keywords: Grimm Brothers, Hans Christian Andersen, Folkloric Fairy Tale, Artistic Fairy Tale, Snow White, The Little Match Girl.

چکیده

امثال و حکم (داستان) نیروی تخیل را پرورش داده و انسان را به دنیای ماورایی که حوادث در آن رخ داده منتقل می کند. وقتی سخن از داستان می آید اولین چیزی که به ذهن می رسد داستان های برادران ژاکوب و ویلیام گریمین می باشد. برادران گریمین با گشتن روستا به روستا و محله به محله داستان هایی را که شنیده اند را گردآوری نموده اند و در سال 1812 داستان های کودک و خانه را منتشر کرده اند. از دیگر داستان سرایان مشهور می توان به نویسنده دانمارکی هانس کریستین اندرسون اشاره کرد. داستانی که برادران گریمین جمع آوری نموده اند از جمله قصه های بی نام می باشد که نسل به نسل منتقل شده است. و داستان های اندرسون از جمله قصه هایی است که دنیای خیال انسان را پرورش می دهد. داستان های اندرسون هنری و داستان برادران گریمین

در زمره داستان های مردمی قرار می گیرد. در این مقاله فرق بین داستان هنری و مردمی را با پردازش یک داستان از هرکدام مورد مطالعه قرار خواهیم داد. دو داستان محبوب سفید برفی و هفت کوتله و دختر کبریتفروش برای این بررسی در نظر گرفته شده است.

کلید واژه ها: برادران گریمین، هانس کریستین اندرسون، داستان مردمی، داستان هنری، سفید برفی، دختر کبریت فروش.

GİRİŞ

Her insan yaşamının bir masala benzediğini söylemek yanlış olmaz kanımızca, çünkü masallar hem hayal hem de dış dünyamızda yaşadığımız olayları açığa vurur. Masallar her zaman okuyana ve dinleyene keyif vermiş, fantastik bir dünyaya yolculuğu olanaklı kılmıştır. Öncelikle çocuklara hitap ettiği düşünülse de masallar, kendilerine çok yönlü inceleme ve araştırma olanağı vermiştir. Özellikle son yıllarda masallarla iç içe geçmiş filmler, kitaplar ve diziler insanları cezbetmiş ve hala da cezbetmeye devam etmektedir. Masal denilince ilk akla gelenler kanımızca Kurbağa Prens, Pamuk Prens ve Yedi Cüceler, Hänsel ve Gretel, Uyuyan Güzel, Kükedisi, Kibritçi Kız, Kurşun Asker ve daha nice'si.

Masal eşittir çocukluk da diyebiliriz, çünkü hiç şüphesiz çocuğun hayal dünyası ile masalın gerçekdışı dünyası birbirine çok yakındır. Çocuklar hayal dünyalarında gelişen olaylarla masal diyarındaki olayları birbirleriyle bağlantılayabilir hatta masal kahramanları ile özdeşleşebilir. Masallar, söylenceler toplumların çocukluk çağıdır, ilkel bir zihniyetle ama zengin bir hayal gücü ile gelişmiştir.

Masallar, sosyal bilimlerin vazgeçilmez inceleme ve araştırma alanı olmuş bu bağlamda çeşitli araştırmalar yapılmış ve yapılmaya da devam edecektir. Bu bağlamda Fin'li masal araştırmacısı Antti Aarne 1910 yılında Finlandiya, Danimarka ve Almanya'daki masalları incelemiş ve belki de masal incelemesinde kendinden en çok söz ettiren Rus masal araştırmacısı Vladimir Propp'u örnek olarak vermek olanaklıdır.

Propp, masalları inceleyerek, masallardaki ortak paydaları tespit etmiş ve tespitlerini otuz bir madde şeklinde sınıflandırmıştır. Bunlardan bazıları, aileden birinin uzaklaştırılması, yasağın çiğnenmesi, büyüülü yardımcının yardımını alabilmesi açısından kahramanın sınanması, kahramanın

kimliğini gizleyerek başka bir mekâna ya da ülkeye gitmesi, zor bir görevin üstesinden gelmesi, düşmanın yenilmesi ve en son madde olarak mutlu sonun oluşabilmesi için gerekli olan kahramanın evlenmesi ve tahta çıkması (Çev. Rifat, 2008: 28-65) gibi maddelerden meydana gelmektedir.

Fransız yazar Charles Perault (1628-1703) 1697 yılında masal derlemesi yayınlar. Bu derlemenin giriş bölümünde *“Her yerde erdem ödüllendirilir, kötülük cezalandırılır. Bu anlatılar, dürüst, sabırlı, ağırbaşlı, çalışkan ve itaat etmenin ne kadar yararlı olduğunu, aynı zamanda bu özelliklere sahip olmayan için nasıl kötü sonuçları olduğunu gösterir”* (Schödel, 2005: 39-40) şeklindeki ifadeleri ile masalarda verilen mesajlara dikkat çeker.

Bernd Wollenweber, masalların fantastik ve gerçekdışı olmadığını aksine gerçekleri yansıttığını ifade eder ve bunların on üç madde olduğunu açıklayarak bazı maddeleri de kendi arasında bölümlere ayırır. Bizlerde çalışmamızda birkaç madde örnek vermekle yetineceğiz. Wollenweber’e göre, masallar hem toplumsal hem de kişisel ilişkilerde gerçek çatışmaları yansıtır, şiddeti söz konusu ederken yine toplumsal ve kişisel ilişkilerde bunların yansımalarının olduğunu, masalların basit bir şema gösterdiğini yani toplumsal sınıfın en alt sınıfında ve en üst sınıfında olan kişileri yansıttığını ifade eder. Örneğin değirmencinin oğlu kral olabilir ya da kral halk tarafından cezalandırılıp basit bir hayat sürebilir. (Schödel, 2005: 62-64)

Masallar, arka planda vermek istediği iletilerle donatılmış, olay örgüsünün içinde yer alan kötülük ve acımasızlık masal kahramanının mutlu olması için önkoşul gibidir. Masalarda karşıtlığın uyumu vardır ve konu oluş bunların çatışması üzerine kurulmuştur. Her ne kadar ilk başta masal karanlık yüzünü gösterse de aynı zamanda bunların karşısında aydınlık yüzünü, umudu ve güveni de verir. Yaşamın kendi doğasında bulunan ve olmazsa olmazı olan zıtlıkları içinde barındırır. Böylece masallar, kötülüğün karşısında iyiliği, umutsuzluğun karşısında umudu, korkaklığın karşısında cesaret gibi bir sürü karşıtlıkları harmanlayarak kendisini okuyucuya/dinleyiciye sunar. Bütün bunlar olay örgüsünün vazgeçilmezidir, çünkü bu yolla masal kahramanı mutluluğa, iyiliğe, başarıya giden yolu öğrenebilir ve bir birey olarak olgunlaşabilir.

Masallarda kahramanlar başlarına gelen kötü olaylar karşısında şikâyet edip sızlanmazlar, aksine bunu kabul edip yaşadıkları olumsuzlukların üzerine cesurca, kararlı bir şekilde giderler ve bu duruşlarından dolayı sonunda hak ettikleri ödülü alırlar. Bu durum aslında mesajlar içermektedir, cesurca korkmadan inancını kaybetmeden olayların üzerine gidildiğinde, hayatın güzellikleri ve mutlulukları beraberinde getireceği düşüncesini verir. Dilsel olarak da çocukların gelişimine, kelime bilgisine katkılar sunar masallar. Çünkü çocuk, masalarda geçen bilmediği kelimeleri sorarak öğrenir, tekerlemeleri, deyimleri belirli süre sonrasında kendiliğinden kullanmaya başlar. Bilişsel gelişime katkıda bulunan masallar, çocukların oyunlarında da kendisini tekrarlar ve onların yaratıcılığına da katkıda bulunur. Çocukların hayal dünyasını besleyen en önemli gıdadır. Masallar arka planında hem kültürel tarihi hem de psikolojik anlamlarla dolu olayları yansıtır.

Dünya’da en tanınmış olan masal çalışmalarından biri “*Elf Leyle ve’l - Leyle*” yani bilinen adıyla *Binbir Gece Masalları*’dır. 1429 yılında Türk çevirmen Abdi tarafından “*Camasbname*” adıyla çevrilmiştir. Binbir Gece Masalları çerçeve öykünün içerisinde iç içe girmiş öyküler yani masallardan oluşur. Esas öykü kadınların sadakatsizliğini konu alan ve aynı zamanda bir kadının yani Şehrazat’ın hayatını korumak için Şehriyar’a masal anlatımı ile birlikte başlar. İç içe girmiş bu masallar 264 masaldan oluşur ve Hint masal tekniğini yansıtır. (Bilkan, 2009: 24)

Masal denilince ilk akla gelen kanımızca Grimm Kardeşler’in masallarıdır. 200 yıl geçmesine karşın Grimm masalları dünya çapında en çok okunan ve tanınan masal derlemesidir. Grimm Kardeşler, 1807 yılından itibaren köy köy kasaba kasaba dolaşarak sözlü olarak kendilerine anlatılan masalları kaleme almışlar ve “*Çocuk ve Ev Masalları*” (*Kinderund Hausmaerchen*) adı altında ilk baskısını 1812 yılında okuyucuları ile buluşturmışlardır. Elbette ki bu iki kardeşin yaşadığı edebiyat döneminin yaklaşımı da önemlidir. Hint Edebiyatının Alman Romantizminin başlıca kaynaklarından biri olması ve Schlegel Kardeşlerin Hint Edebiyatından çeviriler yapması bu dönemdeki kültürel ve folklorik gelişmelere katkılar sunmuştur. Bilkan “*Masal Estetiği*” çalışmasında, masalın Hint mitolojisinden, antik Yunandan, çeşitli kültür ve dinlerden etkilenecek yayıldığı yönünde ki görüşlerin (Bilkan, 2009: 15) ve hatta “*masal ağacının Hindistan kökenli*” (Bilkan, 2009: 17) olduğu şeklinde birçok masal araştırmacısının tespiti olduğunu belirtir.

Grimm Kardeşler Romantik dönemde yaşamış ve Heidelberg Romantik ekolünde etkin rol oynamışlardır. Hem masalcı kardeşler hem de Achim von Arnim ve Clemens Brentano'nun 1807 yılında "Des Knaben Wunderhorn" (Büyülü Boynuz) adlı halk şarkılarını derledikleri yayınlarla birlikte, o dönem yaşayan birçok yazar, sanatsal masallar da yazmaya başlamıştır. Masal Romantik dönemde önemsenen bir yazın türü olarak karşımıza çıkar, çünkü masal dünyası yazarlara sınırsız bir hayal gücünü özgürce kullanma olanağı vermiştir. Yazarları bellidir, anonim değildir, sanatsal masal yazarlarına Wilhelm Hauff, Oscar Wilde, E.T.A Hoffmann, Ludwig Bechstein gibi isimleri örnek verebiliriz. Özellikle Romantik dönemde gelişme gösterir sanatsal masallar. Bunu Şirin şu şekilde ifade eder:

Masal Edebiyatı'nın klasik masala dönük yüzü romantik akımın doğuşuyla yeni bir masal damarını müjdeli: "Sanat masalı" damarıydı bu masal damarı. Rasyonalizme tepki niteliğindeki romantik akım, bilinci bilinç dışı ile, gerçeği ise sihirli bir dünya ile birleştirmeyi başardı. Klasizmin şekilciliğine karşı irrasyonel bir duyarlılığı geliştiren bu akım, yeni masalı gündeme getirdi(Şirin, 1998: 47)

Halk masallarının ne zaman nerede doğduğu bilinmemesine karşın, sanatsal masallar bir yazar tarafından yazıldığı için ne zaman ve nerede yazıldığı bellidir. Halk masallarında anlatım zaman zaman değişikliğe uğrasa da sanatsal masalarda değişmez. Sanatsal masalda yazarın hayal gücünü, kendi felsefisini aktarmaktan hoşlandığı ama bununla birlikte esin kaynağının halk masalının imajları, sembolleri ve tipleri olduğu da dile getirilir. (Şirin, 1998: 48)

Masalların, kısaca karşımıza halk masalları ve sanatsal masallar olarak çıktığını söyleyebiliriz. Halk masalları anonimdir ve olay örgüsünde anlatılan kahramanlar ilk başlarda mutsuz, şanssız, başarısız, ötekileştirilmiş ve bunların üstesinden gelmeleri için karşılıklarına çıkan sınavların üstesinden gelmeleri gerekmektedir. Kahramanların üstesinden gelmesi gerekli olan sınavlar sabır ister, cesaret ister. Böylece halk masalların sonunda bütün kötülöklere karşın iyilik ve dürüstlük kazanabilsin.

Ama sanatsal masalarda bu durum her zaman geçerli değildir. Sanatsal masalarda halk masallarında olduğu gibi basit bir dil değil, aksine girift ve sanatsal bir dil kullanılır. Masal kahramanlarının sadece iyi ya da kötü olarak sınıflandırılmasıyla birlikte ortaya çıkan prototipler, sanatsal masalarda farklılık gösterebilir. Mekân olarak söz konusu olan yer her yerde olabilir ya da hiçbir yerde olmayabilir, ama sanatsal masalarda mekân daha belirgindir. Yer, zaman ve kişi belirsizliğinin aksine sanatsal masalarda bunlar biraz daha belirgin olabilir. Halk masaları gibi içinde fantastik öğeler bulundurur ve olağanüstü, büyülü nesnelere, motiflere de yer verir. Halk masalarında olduğu gibi “bir varmış bir yokmuş”, “sonsuza kadar mutlu yaşadılar” gibi kalıp cümleler ve her zaman mutlu son yoktur. Belki de en önemli özelliği halk masalarında olduğu gibi sonunun her zaman mutlu bitmesi değil aksine Hans Christian Andersen’in *Kibritle Kız* ya da *Kurşun Asker* masalında olduğu gibi bazen mutsuz bitmesidir.

Halk ve sanatsal masallarının arasındaki farklılıkları Grimm Kardeşler’in *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* ve Hans Christian Andersen’in *Kibritle Kız* masalından yola çıkarak göstermeye çalışacağız. Bu iki masalı tercih etmemizin nedeni, masal severler tarafından bilinmesi ve kanımızca sevilmesidir.

Bir varmış bir yokmuş diye başlayan halk masaları bizleri kahramanla birlikte büyülü diyarlara, yeni yeni maceralara ve en önemlisi bütün olumsuzluklara karşın mutluluklara umutlara sürükler. Masalarda karşımıza çıkan prensler, prensesler, büyücüler cadılar iyilik perileri, cüceler, üvey anne, üvey kız kardeşler, büyülü/konuşan hayvanlar, bitkiler, nesnelere eziyet gören kız çocukları ya da erkek çocukları ve bunların başına gelen olaylar özellikle çocukların ruh dünyasına gökkuşağı renkleri gibi girip onların hayal gücünü beslerken, diğer taraftan da toplumdaki geçerli olan kültürel ve geleneksel düşünce yapısını da verir.

Öncelikle hepimizin çok iyi bildiği Grimm Kardeşlerin derlediği masalardan biri olan *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler* masalı ile başlamak istiyoruz. *Pamuk Prenses*’in doğmasıyla birlikte ölen annenin yerini kısa süre sonra cadı/üvey anne alır. Masalda karşımıza çıkan ve masalın olmazsa olmazı olan kötülük için karşımıza kötülükle özdeşleşmiş olan ve asıl kahramanımıza zarar verecek, her türlü kötülüğü yapabilecek cadı, üvey anne, üvey kız kardeş gibi yan kahramanlar gerekir. Bunların masadaki konumu, rolü kötülük yapmak, mutlu olan kahramanın düzenini

bozmak ve zarar vermektir. İlk başlarda annesini kaybeden Pamuk Prenses gibi. Çoğu masalın başında kahramanlar, babaları aracılığıyla öz anneleri olmasa bile mutludurlar, ama masalın olay örgüsünün içine bir kötülük girmesi gerekir ki masal amacına ulaşsın. Masalda babalar hayatta iken bu üvey annelerin ufak tefek kötülükleri dışında fazla kötücül yönleri ortaya çıkmaz ve kısa zaman sonra felaketi biraz daha uç noktaya taşımak için masal anlatıcısı babayı ya evden uzaklaştırır ya da öldürür. Babanın uzaklaşması/ölmesi kötülüklerin tam olarak ortaya çıkması ve kahramanın bütün kötülükleri/olumsuzlukları yaşaması için önemlidir. Tıpkı incelediğimiz masaldaki babanın öldükten sonra kötülük işlevini yerine getirecek olan üvey anne/cadıda olduğu gibi. Onun kendinden daha güzel olduğunu büyüülü aynasından öğrendiği zaman ortaya çıkar. Çünkü üvey kızı güzellik konusunda kendisine rakiptir, kıskançlık artık kendisinin güzel olmadığı söylendiğinde ortaya çıkar. Kahramanın başına gelen olay genelde ergenlik dönemine yani buluş çağın hemen öncesi ya da hemen sonrasında başlar. Aslında bu durum aynı zamanda yetişkinlerin dünyasına adım atmayı da simgeler. Kendisine rakip olarak gördüğü üvey kızını ormana götürüp öldürmesi için bir avcıyı görevlendirir. Böylece evden uzaklaşma ortaya çıkar ve avcı ormana götürdüğü prensesi öldürmez ormanda onu tek başına bırakır. Prenses ormanda yaşayan yedi cücelerin evine gelir ve cüceler ona kucak açarak onu korurlar. Burada cüceler masallardaki kahramana zorlu yolculuğunda ya da görevinde yardımcı olan iyi yan kahramanlardır. Üvey anne onun sihirli aynadan yaşadığını öğrendiğinde güzelliğinin önündeki tek engel olan prensesi öldürme eylemini kendisi üstlenir.

Böylece harekete geçer ve üvey annenin onu öldürmek için kullandığı nesnelere bir genç kızın karşı duramayacağı nesnelere şekildedir, tarak (saç bir kadını gösteren dış görüntüsünü vurgulayan önemli bir özellik), kemer (vücudunu yansıtan ve kıvrımlarını belli eden) ve elma (yasağın çiğnenmesi). Cüceler tarafından yabancı birisinden asla bir hediye kabul etmemesi kendisine sıkı sıkı tembih edilmesine karşın, bu yasağı çiğner. Yaşlı kadın kılığına bürünen üvey annenin kendisine sunduğu tarak ile saçını tararken zehirlenip yere düşmesi ve cücelerin yetişip tarağı saçından çıkarması, ikincisinde ise zehirli kemeri beline takmasıyla birlikte nefessiz kalması tekrar hayata döndürülmesi ama üçüncü kez zehirli kırmızı elmayı yemesiyle birlikte artık cücelerin de yapacağı bir şeyin kalmaması sonucu ölmesi. En sonuncusu olan kırmızı elmayı da cücelerin kendisini

sürekli ikaz etmelerine karşın, hediyeği dayanamayıp alması ve yemesi, tıpkı Tanrı tarafından bilgi ağacının meyvesinden yemesi yasaklanan Adem ile Havva'nın yasağı çiğneyerek cennetten kovulmasını çağırıştır. Çünkü Pamuk Prenses'de cüceler ile yaşadığı huzurlu mutlu yaşantısından uzaklaştırmıştır.

Masallarda anneliğin karanlık yüzü üvey anne izleği ile sunulur. Çünkü anneliği kutsal olarak kabul eden düşünce yapısında kötülük, hırs, açgözlülük gibi özellikler kutsal anne düşünce yapısı ile örtüşmez. Ama madalyonun öbür yüzünü de göz ardı etmemek gerekir. Kadının doğası gereği onunla özdeşleştirilen annelikte esirgeycilik, korumacılık gibi olumlu özellikler, masalda çoklukla olumsuz bağlamda çıkar karşımıza.

İsviçreli psikiyatr Jung'a göre annenin üç önemli özelliği: bakıp büyüten, besleyen iyiliği, arzu dolu duygusallığı ve yeraltına özgü karanlık (Çev. Yılmaz, 2005:22) olarak belirlenir. Masallarda ise doğum ile birlikte ilk iki özelliği yani sevip sarmalayan anne ölür ve yerine karanlık anne yani üvey anne gelir. Masalın kahramanı olan kızlar özellikle ergenlik dönemine girdikleri aşamadan sonra üvey anneleri/cadı tarafından acımasızca, zalimce bir gücün elinde esirdirler. Aslında masaldaki bu üvey anne kız çatışmasını Derinlik Psikolojisi çalışmaları yapan Gustav Hans Graber anne-kız çatışması olarak açıklar: "*Anne ve kız rakiptir birbirine. Masallarda kin, özellikle kötü (üvey) annenin üzerine yansıtılır.*" (Çev. Şipal, 1988: 52)

Pamuk Prenses'in üvey anne ile çatışması ergenlik dönemine denk gelmektedir. Çünkü üvey anne onun genç bir kız olarak güzelleşmesi karşısında belki de ilk kez yaşlanmaya başladığı düşüncesi ile karşı karşıya kalır. Pamuk Prenses cücelerin yanında yaşarken onu öldürmek için karşısına hep yaşlı kadın kılığında çıkar.

Kurtuluşun ve mutluluğun anahtarı olarak erkek ve evlilik vardır. Masalların sonunda çoklukla ortaya çıkan evlilik kadın için asıl mutluluk olarak gösterilir. Yani Pamuk Prenses'i asıl mutlu sona götürecek olan prense yani bir erkeğe gereksinim vardır. Masallardaki evlilik ödül olarak yansıtılır, çünkü ataerkil toplum yapısının bakış açısı masallarda da egemendir. Halk masallarında olmazsa olmaz olan mutlu son kendisini Pamuk Prenses masalının sonunda da gösterir.

Hepimizin belki de çocukluğunda okuduğu *Kurşun Asker*, *Çirkin Ördek Yavrusu*, *Kral'ın Yeni Elbiseleri*, *Kibritçi Kız* gibi Andersen masallarının kahramanlarının sonu halk masallarındaki gibi her zaman mutlu sonla bitmesidir. Bizlerde çalışmamızda sanatsal masal kategorisinde Andersen masalı olan Kibritçi Kızı ele alıp halk masalı ile sanatsal masal arasındaki farklılıkları iki masal karşılaştırması ile birlikte ortaya çıkartmaya çalışacağız.

Danimarkalı yazar Hans Christian Andersen'de (1805-1875) ülkemizde Grimm Kardeşler gibi en çok tanınan masalcılardan biridir. Fakir bir ailede dünyaya gelen Andersen, babasını on bir yaşında iken kaybeder ve çeşitli işlerde çalışmak zorunda kalır. Fakirlik ve yoksulluk ile daha doğduğu anda karşı karşıya kalan yazar, ondaki yeteneği fark eden Danimarka kralı VI. Friedrich sayesinde hem okula hem de üniversiteye gidebilmiştir. Hayal gücü çok yüksek olan Andersen küçüklüğünden itibaren iyi bir oyuncu olmak istemiş ve on dört yaşında Kopenhag'da Kraliyet tiyatrosunda oyuncu, dansçı ve şarkıcı olarak tiyatro sahnesinde yerini almış ama başarısız olmuştur. Tiyatro oyunlarından şiire, gezi yazılarından romana kadar birçok türde eserler kaleme almış ama ülkesinin sınırlarını aşan başarıyı yazdığı masallarla kazanmıştır.

İlk başlarda eleştirmenler tarafından zararlı ve düşüncesizce (<https://www.dbilink.de /2017/04/30/hans-christian-andersen-maerchen/>, Erişim Tarihi: 06.11.2019: 13:31) yazılmış masallar olarak görülmüş ama eleştirmenlerin tepkisi Andersen'in yazmasına engel olmamış ve yazar yazmaya devam etmiştir. Yazdıklarına ve yaşantısına uygun olarak Andersen, *Hayatımın Masalı* adlı otobiyografisinde "Yaşamım zengin, mutlu ve güzel bir masal" gibi ifadesini kullanmıştır.

Gerçekten de yaşantısına bakıldığında tıpkı masallardaki gibi, fakir ayakkabıcı bir baba ve çamaşırcı bir annenin oğlu olarak, yaptıkları, yazdıklarıyla birlikte kendine toplumda saygın bir konum elde eder. (<https://www.planetwissen.de/kultur/literatur/maerchen/pwiehanschristianandersen100.html>, Erişim Tarihi: 06.11.2019: 13:36) Andersen çoğu masalında çocukluğunda karşı karşıya kalmış olduğu açlık, yoksulluk, dışlanmışlık ve ötekileştirilmiş olduğu yaşam deneyimlerini ele almıştır. Hatta *Çirkin Ördek Yavrusu* masalının gerek dış görüntüsü gerekse yaşatlarının onu dışlaması açısından Andersen'in hayatının masalı olduğu bile dillendirilmiştir. (Çev. Eriş, 2019: 9)

Turgut Kurultay, Andersen'in masalı anonim edebiyattan, yazarın yaratıcı olduğu modern edebiyat alanına taşıdığını vurgular. Aynı zamanda halk masallarında olduğu gibi çocuğa iyi huylu, itaatkâr olmanın kısaca ona ders verme gibi bir amacı olmadığını, aksine daha sert acımasız gerçekleri çocuklardan uzak tutmadığını, örneğin ölüm konusunu dile getirmekten çekinmediğini söyler ve şunları ekler:

Ama bunu korkunç bir şey gibi anlatmaz, çocuğun sızgınlık ve sığınma arayışını gözden uzak tutmaz. Yaratığı fanteziler, tipik masallardan farklı olarak çocuk dünyasına uzak değildir. Toplumsal koşullara, insan karakterlerine karşı sıkı eleştiri içerir.(Çev. Atayman, 2017:10)

Soğuktan, açlıktan ölen küçük Kibritçi kızın masalını Andersen 1845 yılında (<https://www.welt.de/kultur/article11903718/Andersens-kleines-Maedchen-mit-den-Schwefelhoelzern.html>, Erişim Tarihi: 06.11.2019: 13:50) ilk defa yayınlar. Andersen kibritçi kızın masalının nasıl oluştuğunu şöyle ifade etmiştir: "Bay Flinch'den içinde üç tane resim olan bir mektup aldım ve bu resimlerden birisini seçip takvim için bir masal yazmam istendi. Seçtiğim resim zavallı küçük bir kibritçi kızın ortaya çıkmasını sağladı." (Berendsohn, Andersen, 1973: 209) Mektubun geldiği tarihin 18 Kasım 1845 olduğu ve hatta ilk ve son kez bir resim eşliğinde masal yazdığı dile getirilir. (<https://oe1.orf.at/hoerspiel/suche/11547>, Erişim Tarihi: 06.11.2019: 13:40)

Masal, yılbaşı akşamı soğukta, ayazda üzerinde kendisini koruyacak kıyafetleri olmadan, yanından gelip geçen insanlara kibrit satmaya çalışan ama kimsenin yılbaşı ruhunu yansıtmayan bir duyarsızlıkla yanından geçip gittikleri küçük, zavallı bir kibritçi kızı anlatır. Üstünde kendisini sıcak tutacak kıyafetlerden yoksun ayaklarında ise annesinden kalma terliklerle evden çıkmış yoksul mu yoksul bir çocuk. Terliklerin tekini karşıdan karşıya arabalara çarpmadan geçmek için koşarken düşürmüş ve diğerini de bir oğlan çocuğu "çocuğum olursa ona beşik yaparım"(Çev. Alpar, 2018: 209) diyerek alay ederek elinden almıştır. Zavallı kız çocuğu gün boyu kibrit satabilmek için dolaşmış, ama bir tane bile kibrit satamamıştır. Çıplak ayakları soğuktan mosmor olmaya başlamış. Bir tane bile kibrit satamadığından, büyük oyuk çatlaklarla dolu olan her tarafı soğuk alan çatı

katındaki bir odalı evine de babasından dayak yiyeceği korkusuyla gide-memiştir. Akşam olmuş, kar yağmaya başlamış, karnı aç, soğuktan don-muş bir şekilde bir ısınmak için sokaktaki iki evin arasına sığınmıştır.

Soğuktan donmak üzere olduğu sırada bütün korkularını bir tarafa bı-rakıp ısınmak için bir kibrit çöpü yakar ve bununla birlikte kendini sıcacık bir sobanın hayali içinde bulur. Böylece başlar masalın can alıcı noktası, ısınmak için yaktığı her bir kibrit tanesiyle birlikte neyi hayal ediyorsa onunla ilgili bir hayal dünyasına girer. Kibritin sönmesiyle birlikte sıcacık sobada kaybolur. Sonra tekrar hem ısınmak hem de açlığını bastırmak için yakar ve bu kez de üstü lezzetli yemeklerle donatılmış bir masa ve onun üzerinden atlayarak kendine doğru gelen nar gibi kızarmış bir kaz görür. Bir kibrit daha yakar bu kez görkemli, ıslıl ıslıl süslerle ve resimlerle dona-tılmış Noel ağacı görür. Resimlerden almak için elini uzattığında yine kib-rit söner bu hayalindeki bütün Noel mumları yükselerek gökyüzünde yil-dız olurlar. Yıldızlardan biri kayarak yeryüzüne düşer. Kendisine hep iyi davranmış ve şu anda hayatta olmayan büyükannesinin “bir yıldız kay-dığı zaman, bil ki bir ruh cennete, Tanrı’nın yanına gider” cümlesini ha-tırlar ve “şu anda bir ruh cennete gidiyor” (Çev. Alpar, 2018: 211)diye için-den geçirir. Farklı toplumların inanç kültürlerinde her insanın gökyü-zünde bir yıldızı olduğu ve bir yıldızın kaymasıyla birlikte tıpkı kibritçi kızın düşündüğü gibi yeryüzünde bir kişinin öleceği düşünülür. Platon Timaeus adlı yapıtında ruhların insan vücuduna bürünmeden önce yil-dızlarda oturduklarını, ölümden sonra da yıldızlara döndüklerini (Çev. Teksoy, 2004: 676)yazmıştır.

Tekrar bir tane daha kibrit yaktığında bu kez ışığın içinde kendisini çok seven büyükannesini görür ve onun da diğerleri gibi kaybolmasından korkarak peş peşe kibrit çöplerini yakarak, ondan kendisini de alıp götür-mesini ister. Gecenin soğuğuna ve karanlığına karşın her taraf o kadar sı-cak ve aydınlıktır ki kendisini, her tarafı ilahi bir ışıkla ve güzellikle dona-tılmış olan büyükannesinin kollarına bırakır. Sonunda küçük kız, büyü-kannesini ile birlikte gökyüzüne sonsuzluğa doğru kanatlanıp uçarlar. Her ruhun saf ışığın merkezi olan gökyüzüne doğru bir kuş gibi uçtuğunu ve böylece sonsuzluğunu yaşayabileceği tanrısal kata ulaşmak çabasında ol-duğunu söyleyebiliriz. İÖ. 9.-8.yüzyılda yaşadığı düşünülen batı edebi-yatına ölümsüz destanları ile iz bırakan Homeros Odysseus destanında ruhun bedenden ayrılmasını şu şekilde aktarır: biri öldü mü, yasadır bu can ayrılır ayrılmaz ak kemiklerden kaslar artık etleri, kemikleri tutmaz

olur, yok eder onları ışıldayan ateşin zorlu gücü, ruh uçar gider kanatlanmış gibi. (Erhat, Kadir, 2008: 202) Ruhun bedenden ayrılması anında daha önceden ölmüş olan sevdiklerimizin tıpkı kibritçi kızda olduğu gibi bizlere eşlik edeceğini ve bizleri beklediği söylenilir. Kutsal metinlerde ve yaygın halk inancında melekler ışıktan ve nurdan yaratılmıştır ve bunlar ölen ruha yolculukları sırasında yardımcı olurlar. Kızıler Emer, meleklerin “anlatılamaz güzellikteki tanrısal ışıklarla harelenmiş, sonsuz bir ışığa ve sevince boğulmuş, hatta bizzat kutsal ışığa dönüşmüş olarak bir yaşam sürdükleri” (Kızıler Emer, 2014: 299) ni ifade eder.

Andersen Melek adlı masalının hemen başında “iyi kalpli bir çocuk öldüğünde cennetten yeryüzüne bir melek inip onu kollarına alır; büyük, beyaz kanatlarını açar, çocuğun sağken sevdiği yerlerin üstünden uçarak onu cennete” (Çev. Alpar, 2018: 41) götürmesine vurgu yaparak, tanrının elçisi olan meleğin yaygın olarak kabul edilen görünümüne ve özelliğine vurgu yapar.

Özellikle kibritçi kız masalında göğe yükselme, büyülü bir şekilde kuş gibi uçma, saf ışık yani yoğun bir ışık huzmesinin alıp kendine doğru çekmesi şeklinde dinsel simgeler kendine yer edinir. Işık huzmesi ya da yoğun ışık Andersen için Tanrı ile bağlantılıdır. (Baumhofer, 2004) Ruhun bedenden ayrılmasıyla birlikte bütün acıları geride bırakmış ve hiç olmadığı kadar mutlu ve yüzünde bir gülümse bırakarak bu karanlık dünyadan aydınlığa göç etmiştir.

Tanrı'nın evinde artık ne soğuk nede açlık vardır. Ertesi gün insanlar, kibritçi kızın nasıl bir mutlulukla büyükannesi ile birlikte uçup melek olduğunu bilmeden, onun yaktığı kibrit çöplerine bakarak, ısınmaya çalışmış zavallıca diyerek onun iki evin arasında soğuktan donmuş cansız bedeniyle karşılaşmışlar ve ona acımışlardır. Ama onun ölürken ne kadar güzel hayaller kurduğunu ve mutlu olduğunu kimse bilmemiş ve görmemiştir. Zaten yaşarken de karlı dondurucu bir havada da insanlar onun umutsuzluğuna umut olma ya da yılbaşı akşamı olmasına karşın bir kibrit alarak onu mutlu etme şansları varken, onun elinden tutmamışlardır. Zavallı, küçük kızdaki alacakları kibritle onun belki de bu dünyadaki hayallerine kavuşmalarına aracılık edebilecekleri yerde, onun yanından öylesine umursamadan geçip gitmişlerdir. Böylece soğuktan donmaya başlayan bedeni ile çaresiz küçük kız hayaller kurmaya başlar. Bu hayaller en çok yokluğunu hissettiği sıcak bir soba, yemek ve kendisini çok seven ölmüş olan büyükannedir. Hayal dünyasında ölüme giderken gördüğü

güzellikler, soğuşu, açlığı ve sevgisizliği unutmasını sağlamıştır. Bunların hepsini ölüme adım adım yaklaşırken kavuşmuştur. Bedeninin yaşadığı dışsal soğuk onu içsel sıcak bir hayal âlemine götürür.

Gördüğü her hayal âlemi onun içini, ruhunu ısıtırken aslında acımasız soğuk ve kış mevsimi onun küçücük bedenini ele geçirerek donarak ölmesine neden olmuştur. İnsanların gözünde görünmez olan kibritçi kız ölümü ile yanından geçen insanların kendisini görmesini sağlamıştır.

Andersen küçük yaşlarda çalışmanın, fakirlik ve açlığın ne demek olduğunu, çocukluğunda yaşadığı bu travmaları unutamaz, bu deneyimlerini kanımızca tıpkı incelediğimiz kibritçi kız masalında olduğu gibi bazı masallarının arasına serpiştirmiştir. Hatta Kibritçi kızın, küçüklüğünde kimi zaman yiyeceği olmadan sokaklara terkedilen ve dilendirilmeye zorlanan büyükannesinin çektiği sefaletle bir ağıt niteliğinde olduğu söylenir. (<http://www.pinhanayincilik.com/andersen-masallari10026saffet-gunerselhans-christian-andersen>, Erişim Tarihi: 06.11.2019, 14:55)

Andersen tarafından kaleme alınmış ve soğuktan ölmekte olan küçük bir kız çocuğunun ölüme adım adım yaklaşırken, ruhunun derinliklerinde yaşadığı özlemleri, çocuk kalbini görürüz. Kibritçi kız masalında, soğuk, açlık ve insanların yeni yıl olmasına karşın merhametsizliği ve sevgisizliği sonucunda ölen küçücük zavallı bir kız çocuğunun trajedisine tanık oluruz.

Masaldaki soğukluk aynı zamanda hem mevsimsel hem de kimse tarafından sevilmemenin, güven duygusu içinde hissedilmemenin yalnızlığı ve soğukluğudur. Sevgisiz bir ortamda açlık ve soğuklukla mücadele eden çocuğun kibrit çöplerini yakmasıyla, etrafında oluşan ışıkla birlikte hayalini kurduğu nesnelere ortaya çıkması onun derinlerinde yatan çaresizliğinde yansımalarıdır. Işık ve soğuk kelimesi masalda sıklıkla geçer.

Özellikle soğuktan donmaya başlayan çocuk ölüme yavaş yavaş yaklaşırken öbür dünyaya geçiş yapmaya hazırlanan ruhu ve bedeni arasında gördüğü düşlerle gidip gelir. Zaten en son olarak yoğun ışık huzmesini çok sevdiğini ve güven duygusunu kendisine her zaman hissettiren ölmüş büyükannesiyile birlikte görmesi, onun ruhunun bedeninden ayrılarak tanrısal kata ulaştığını gösterir. Gökyüzü her zaman ışık, aydınlık, mutluluk ve huzur verici olarak tanrısal olanla bağlantılır. Kibritçi kızın gördüğü her tezahürün kendi bilincinin yansıması olduğunu söyleyebiliriz.

Kibritçi kız masalında söz konusu edilen zaman, yılın son günü ve akşamıdır. İnsanların sevgiyle birbirlerini mutlu etmek için küçük hediyeler aldığı ve yeni bir yılın ruhunu taşıması gerekli olan insanların umarsızlığı ve bencilliği ile karşı karşıya geliriz. Küçük kızının kendisini çok seven büyükannesi ölmüş, annenin onu terk edip gittiğini ya da öldüğü ile ilgili bilgi verilmezken, babasının acımasız ve şiddet uyguladığını ve onu çocuk olmasına karşı çalıştırdığını öğreniriz. Hiç kimsenin umurunda olmayan uzun bukleli sarı saçları olan bu küçük kız hayatta tek başındadır, hiçbir seçeneği yoktur tanrının kanatları dışında o da ölümdür. Andersen mutsuz biten sonun tesellisi olarak bizlere kibritçi kızın emin ellerde yani tanrısal mekânda büyükannesi ile birlikte olduğunu ve burada artık acının, açlığın, üşümenin olmadığını, aksine sonsuz bir mutluluğun olduğunu hissettirir. Masalın sonu mutlu son değildir ama yine de sonsuz yaşamda tanrının yanında gökyüzünde yani cennette olduğunu düşündürür.

SONUÇ

Birer masal çözümlemesi ile ortaya çıkartmaya çalıştığımız halk masalı ve sanatsal masal arasındaki en belirgin farklılığın anonim değil aksine bir yazar tarafından yazılmış olmasıdır. Halk masalarında olmazsa olmaz “sonsuz kadar mutlu yaşadılar” cümlesi yerine, kibritçi kız masalında “eski yılın son akşamında donarak ölmüştü” şeklinde kendine yer edinmiş ve sonu hüznü bitmiştir. Halk masalarında söz konusu olan kötülüğün cezalandırılması- iyiliğin ödüllendirilmesi, kötü davranılan kahramanların masalın sonunda mutluluğu ve zenginliği yakalaması gibi zıtlıklar Andersen masalında söz konusu değildir. Masalın başlangıcında “bir varmış bir yokmuş evvel zaman içinde” gibi kalıp cümle yerine Kibritçi Kız’da “Korkunç bir soğuk vardı; kar yağıyordu; karanlık çökmeye başlamıştı” şeklinde başlar. Zaman olarak daha önce de değinmiştik 1845 yılında yazılmış, kış mevsimi ve yeni yıl olduğundan bahsettiği için 31 Aralık akşamı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Halk masalarında olmazsa olmaz olan mutlu son sanatsal masalarda her zaman mutlu son olarak karşımıza çıkmaz, bazen mutsuz, trajik biten masallar da söz konusudur, tıpkı incelediğimiz kibritçi kız masalında olduğu gibi. Zaman, mekan bir varmış bir yokmuş diye başlayan cümleler

yerine bazen biraz daha belirgin olduğunu söylemek olanaklıdır. Andersen'in yazdığı masalındaki zaman, yılın son günü, mevsim olarak kış ve kızın öldüğünde ise zaman yeni yılın ilk günüdür. Ülke olarak Andersen'in yaşadığı Danimarka ya da seyahat etmeyi sevdiğinden gittiği Avrupa ülkelerinden birisi olduğunu düşündürür. Pamuk Prenses'de zaman daha uzun yılları kapsar, çünkü annesinin bebek sahibi olma özlemi, doğumu, annesinin ölümü, belirli süre sonra babasının tekrar evlenmesi, babasının ölmesi, ergenliğe girip güzelleşmesi, ormanda cücelerle beraber yaşaması, üvey annenin bunu öğrenmesi, onu öldürmek için üç girişim ve üçüncüde başarılı olması, prensin onu ölüm uykusundan uyandırması, cadının cezalandırılması, prens ile evlenmesi gibi uzun bir süreyi kapsayan birkaç sayfaya sıkıştırılmış mesajlar vardır. Bunlar iyilik ve kötülük, yani halk masallarındaki kişiler ya iyidir ya da kötüdür, kötünün iyi olma, iyinin de kötü olma olasılığı yoktur, her şey siyah beyazdır. Ve masal kahramanı her zaman sabrı ve iyiliği karşısında ödüllendirilir. Kötülük Pamuk Prenses'de cadı olan üvey anneye yüklenmişken, Kibritçi kız da kötülük sadece bir kişiye yüklenmemiştir. Evet, kızına şiddet uygulayan baba belki birinci sırada yer alır ama aynı zamanda küçük zavallı kibrit satmaya çalışan kızın yanından onu umursamadan yeni yıl ruhunu ve anlamını yerine getirmeyen insanlarda baba kadar suçludur. İyilik ve kötülük incelediğimiz iki masalda farklı anlamda karşımıza çıkar. Bütün olumsuzluklara karşı kötülöklere, acımasızlıklara karşı sabır gösteren kahraman ödüllendirilerek bütün kötü günler geride bırakır ve mutluluğu yakalar. Kibritçi kız da mutluluk ve ödöl ona ölüm olarak trajik bir sonla gelir. Ama görmüş olduğu hayallerle okuyucuya Andersen kızın yeni yılın en güzel hediyesini aldığını hissettirmeye çalışır. Bu hediye tanrının cennetidir. Bu dünyada cehennemi yaşamış olan küçük günahsız kız artık öbür dünyada kutsal metinlerin verdiği iletilerde de olduğu gibi sonsuz yaşamda asıl mutluluğun yaşandığı cennettedir. Masalların çoklukla ortaya çıktığı toplumların kültürlerini, geleneklerini, dinsel inançlarını yansıttıklarını söyleyebiliriz. Andersen bu masalında dinsel motiflere yer vermiş ve çocuklarla birlikte yetişkinlere de mesajlar vermeye çalışmıştır kanımızca.

KAYNAKÇA

- Andersen, H. C. (2017). Andersen Masalları, Çev: Zeynep Atayman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Andersen, H. C. (2019). Kibritçi Kız Seçme Masalları. Çev: Çiçek Eriş. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Andersen, H. C. (2018). Seçme Masallar. Çev: Murat Alpar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Baumhofer, I. (2004). Erzähltextanalysedes Märchen “Daskleine Mädchen mit den Schwefelhölzern” von Hans Christian Andersen, Grin Verlag. München. <https://www.grin.com/document/89402>
- Berendsohn, W. A. (1973). Hans Christian Andersen. SändigReprintVerlag. Wiesbaden.
- Bilkan, A. F. (2009). Masal Estetiği. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Dante. (2014). İlahi Komedy-Cennet. Çev: Rekin Teksoy. Oğlak yayıncılık. İstanbul.
- Graber, G. H. (1988). Kadın Psikolojisi. Çev: Kamuran Şipal. Cem Yayınevi. İstanbul.
- Homer, Odyseia (2008). Çev: Azra Erhat-A.Kadir. Can Yayınları. İstanbul.
- Jung, C. G. (2005). Dört Arketip. Çev: Zehra Aksu Yılmaz. Metis Yayınları. İstanbul.
- Kızıler Emer, F.(2014). Melek İmgesi. Çizgi Kitabevi Yayınları. Konya.
- Propp, V. (2008). Masalın Biçimbilimi. Çev: Mehmet Rifat-Sema Rifat. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Schödel, S. (2005).Märchenanalysen. Philipp Reclam Jun. Stuttgart.
- Şirin, M. R. (1998). Masal Atlası. İz Yayıncılık. İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.welt.de/kultur/article11903718/Andersens-kleines-Maedchen-mit-den-Schwefelhoelzern.html>
- <https://oe1.orf.at/hoerspiel/suche/11547>
- <http://www.pinhan yayincilik.com/andersen-masallari10026saffet-guner-selhans-christian-andersen>